

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА**

САМІЛІК ВАЛЕНТИНА ІВАНІВНА

УДК 378.015.311: [373.5.011.3-051:57]:502.17(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ
ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Глухів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Рудишин Сергій Дмитрович,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка,
завідувач кафедри теорії і методики викладання
природничих дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Скиба Юрій Андрійович,
Інститут вищої освіти НАПН України, головний
науковий співробітник відділу інтеграції вищої
освіти і науки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Зосименко Оксана Вікторівна,
КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти», завідувач кафедри
педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту.

Захист відбудеться «19» грудня 2019 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 56.146.01 у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка за адресою: вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка за адресою: вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400.

Автореферат розіслано «19» листопада 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Ткаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Початок ХХІ століття характеризується тим, що людство починає усвідомлювати абсолютну цінність природи, яка полягає не тільки в її корисності, а насамперед у тому, що без неї неможлива цивілізація.

Актуальність діяльності з охорони природи та збалансованого природокористування в контексті освіти для сталого розвитку підтверджена міжнародними й державними документами, серед яких: «Порядок денний на ХХІ століття» (рішення Всесвітніх самітів ООН зі сталого розвитку Ріо-де-Жанейро, 1992 р, Ріо+10; Ріо+20), «Платформа для дій «Освіта – 2030» (конференції ЮНЕСКО, Париж, 2015 р.), «Порядок денний для сталого розвитку до 2030 р.» (Нью-Йорк, 2015 р.), закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепція екологічної освіти України (2001 р.), Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року (2007 р.), Концепція «Нова українська школа» (2016 р.).

Виконання сучасних завдань соціально-економічного поступу України на засадах сталого (збалансованого) розвитку значною мірою залежить від рівня підготовки фахівців освітньої галузі, належних матеріально-технічних і педагогічних умов забезпечення цього процесу. Суспільство потребує вчителів біології, екології та природознавства, котрі мають професійні знання, володіють уміннями й навичками, готові до творчого та відповідального застосування досвіду природоохоронної діяльності в умовах глобалізації та екологічної кризи.

Аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження засвідчив, що увагою науковців охоплено: філософські основи формування екологічної свідомості та екологічної культури (Т. В. Гардашук, Н. Б. Грейда, С. Д. Дерябо, Н. П. Єфименко, М. М. Кисильов, В. С. Крисаченко, Л. Б. Лук'янова, Г. С. Тарасенко, М. В. Хроленко); теоретико-методичні основи професійної підготовки у закладах вищої освіти (В. І. Бадер, О. А. Біда, Л. Я. Бірюк, Г. А. Білецька, Ю. Д. Бойчук, В. М. Гриньова, О. А. Дубасенюк, О. В. Зосименко, В. П. Курок, Г. В. Луценко, С. О. Сисоєва); формування готовності майбутніх учителів до фахової діяльності (К. М. Дурай-Новаковська, М. І. Дяченко, Л. А. Кандибович, О. М. Семенов); реалізація функцій освіти для сталого розвитку (В. М. Боголюбов, І. М. Коренева, О. П. Мітрасова, С. Д. Рудишин, Ю. А. Скиба); особливості біологічної освіти (Н. Б. Грицай, К. Ж. Гуз, Т. В. Коршевнік, Н. Ю. Матяш, М. М. Сидорович, А. В. Степанюк, О. Г. Ярошенко); зарубіжний досвід підготовки вчителів біології, зокрема з використанням інтерактивних та практико-орієнтованих технологій (Ж. Юрчак, М. Швецова, В. Вуд); готовність майбутніх учителів до еколого-педагогічної та природоохоронної діяльності (Н. В. Баюрко, М. М. Білянська, В. В. Вербицький, С. О. Люленко, С. В. Совгіра, В. В. Танська та ін.).

Аналіз напрацювань учених і методистів свідчить про недостатню дослідженість проблеми формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності та наявність суперечностей між:

- потребою суспільства у вчителях, здатних до реалізації засад освіти для сталого розвитку, підготовлених до природоохоронної діяльності, та неспроможністю традиційної системи підготовки забезпечити реалізацію такої потреби якісно;

- об'єктивною вимогою сьогодення стосовно фундаменталізації університетської освіти, особистісно орієнтованого навчання, формування в майбутніх учителів біології готовності до природоохоронної діяльності на засадах стратегії коеволуційного симбіотичного сталого розвитку системи «суспільство – біосфера» та недостатньою розробленістю теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх учителів біології;

- необхідністю модернізації системи професійної підготовки в педагогічних ЗВО у визначеному напрямі та недостатнім навчально-методичним забезпеченням професійної підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

Соціально-педагогічна актуальність проблеми, її наукове й практичне значення, недостатня теоретична та методична розробленість зумовили вибір теми дисертації **«Формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах комплексної наукової теми кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка «Фундаменталізація біологічної освіти в педагогічному університеті у вимірах сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0116U003633).

Тему дисертації затверджено вченою радою Глухівського НПУ ім. О. Довженка (протокол № 8 від 25 березня 2015 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29.03.2016 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в предметно-науковій, психолого-педагогічній літературі та освітній практиці.

2. З'ясувати сутність і структуру готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності, визначити критерії, показники та рівні її сформованості.

3. Виявити й теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

4. Розробити структурно-функціональну модель та методику формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки.

5. Експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів біології в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі фахової підготовки.

Для досягнення поставленої мети й розв'язання визначених завдань на різних етапах дослідження використано такі **методи**:

– *теоретичні*: аналіз та узагальнення нормативних документів, філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з метою визначення стану розробленості проблеми формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної діяльності; порівняння з метою уточнення поняттєво-категоріального апарату; моделювання для розроблення моделі формування готовності до природоохоронної діяльності; системний аналіз для обґрунтування педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів біології;

– *емпіричні*: анкетування, опитування, бесіди, педагогічне спостереження за освітнім процесом, метод експертного оцінювання, аналіз продуктів творчої діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) з метою перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов та апробації розробленої моделі й методики формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки;

– *статистичні*: математичне оброблення результатів дослідження, кількісний аналіз даних з метою визначення їх достовірності й об'єктивності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

– виявлено, теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності (посилення мотивації до природоохоронної діяльності; дидактично обґрунтований відбір матеріалу природоохоронного змісту та посилення контролю за засвоєнням його студентами у процесі вивчення фахових дисциплін; упровадження ефективних форм та методів організації навчання) й експериментально перевірено їх ефективність;

– розроблено структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності, що складається з трьох блоків: методологічно-цільового (мета, завдання,

методологічні підходи, принципи), змістово-процесуального (компоненти готовності, етапи її формування, зміст, форми та методи навчання) і результативно-оцінювального (критерії, показники, рівні сформованості готовності до природоохоронної діяльності та очікуваний результат);

уточнено:

– сутність готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності;

– критерії (мотиваційно-цільовий, когнітивний, діяльнісно-поведінковий), показники та рівні (низький, середній, достатній) сформованості готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності; уточнення полягає у визначенні цих категорій відповідно до мети дослідження;

удосконалено:

– зміст та методiku формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки шляхом модернізації змісту навчальних дисциплін «Охорона природи», «Екологія людини», «Основи філогенії рослин і тварин» та польових практик із загальної екології та ґрунтознавства; впровадження в освітній процес інтерактивних методів навчання;

подальшого розвитку набули:

– теоретичні положення професійної підготовки майбутніх учителів біології до здійснення природоохоронної діяльності на засадах сталого (збалансованого) розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес навчально-методичного забезпечення для професійної підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності, а саме: модернізованого змісту дисциплін «Охорона природи», «Екологія людини», «Основи філогенії рослин і тварин», комплексу навчальних кейсів, екологічних задач, проєктів, тренінгів, завдань для самостійної роботи природоохоронного спрямування з метою використання на практичних заняттях та під час польових практик із загальної екології та ґрунтознавства.

Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами педагогічних закладів вищої освіти, аспірантами, студентами, а також у системі післядипломної освіти й підвищення кваліфікації вчителів біології.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1096 від 21.06.2019 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2541 від 16.10.2018 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (довідка № 51 від 11.10.2018 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 400 4/01-60/07 від 19.11.2018 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2358/01 від 17.10.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, подані в дисертації, автором здобуто самостійно й одноосібно. У наукових працях, підготовлених й опублікованих у співавторстві, дисертантці належать: обґрунтування використання віртуального моделювання в підготовці майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності [3; 18]; характеристика ефективності ІКТ у формуванні зазначеної готовності [16]; уточнення сутності та особливостей формування готовності до збереження природи в контексті екологічної компетентності [4; 24]; узагальнення новітніх підходів до систематики органічного світу та її значення у збереженні біорізноманіття [8; 9; 23]; обґрунтування важливості розуміння природничо-наукової картини світу для ефективної природоохоронної діяльності [10; 13].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів:

– *міжнародних*: «Глухівські наукові читання. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (Глухів, 2015–2018); «Використання медіа-технологій у підготовці вчителів: Європейський та вітчизняний досвід» (Глухів, 2015); «Педагогіка в системі гуманітарного знання» (Хмельницький, 2016); «Вища школа в контексті євроінтеграційних процесів» (Черкаси, 2017); «XXIV Каришинські читання. Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (Полтава, 2017, 2018); «Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи» (Глухів, 2017); «Використання медіа-технологій у підготовці вчителів: європейський та вітчизняний досвід» (Глухів, 2018); «Харківський природничий форум» (Харків, 2018); «Лідерство – фундаментальний інструмент комунікацій: європейський діалог» (Глухів, 2018); «Проблеми та перспективи професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції» (Кропивницький, 2019); «Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи» (Полтава, 2019);

– *всукраїнських*: «Інтеграція фундаментальних та прикладних досліджень в географічній, екологічній та хімічній освіті» (Умань, 2015); «Інноваційні технології в освіті та вихованні: історія і сучасність» (Глухів, 2015); «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природничих наук та методик їх викладання» (Глухів, 2016); «Екологічна стратегія майбутнього: досвід і новації» (Умань, 2017); «Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи» (Полтава, 2017); «Актуальні проблеми практичної психології» (Глухів, 2017); «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природничих наук та методик їх викладання» (Глухів, 2018); «Педагогічна освіта в Україні: пошуки, стратегія, перспективи розвитку» (Полтава, 2018);

– *регіональних*: «The 21st Century Challenges in Education and Science» (Глухів, 2016); «Інноваційні технології формування екологічної компетентності майбутніх педагогів: європейський досвід» (Глухів, 2017); «Гендерні студії» (Кролевець, 2018); «Європейський рух із захисту довкілля:

перспективи для України» (Глухів, 2018).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 35 наукових праць (із них 25 одноосібних), у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях України, внесених до наукометричних баз; 1 – у закордонному періодичному виданні, 1 – у вітчизняному виданні, що є наукометричним; 2 – в інших наукових виданнях України; 24 публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Додатково результати дослідження висвітлено в 1 навчально-методичному посібнику.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (299 найменувань), 27 додатків на 102 сторінках. Загальний обсяг дисертації 336 сторінок, з них основного тексту – 164. Робота містить 14 таблиць, 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет та методи наукового пошуку, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію, впровадження результатів, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі – **«Підготовка майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності як педагогічна проблема»** – проаналізовано стан розробленості проблеми професійної підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в педагогічній теорії; схарактеризовано особливості цієї підготовки на засадах сталого (збалансованого) розвитку, уточнено сутність та структуру готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності; визначено критерії, показники та рівні її сформованості.

Аналітичний огляд та узагальнення результатів наукового пошуку вчених (Н. В. Баюрко, Г. А. Білецька, М. М. Білянська, В. М. Боголюбов, Ю. Д. Бойчук, І. М. Коренева, С. О. Люленко, О. П. Мітрясова, С. Д. Рудишин, Ю. А. Скиба, С. В. Совгіра, А. В. Степанюк, В. В. Танська, Л. М. Титаренко, С. В. Шмалей та ін.) дозволили констатувати, що проблема екологічної освіти, підготовки до природоохоронної діяльності, зокрема й з урахуванням реалізації засад сталого розвитку, залишається актуальною. Встановлено, що акумульовано значний позитивний досвід еколого-педагогічної освіти, проте питання формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності є малодослідженим.

Аналіз навчальних планів та робочих програм дисциплін професійної та практичної підготовки бакалаврів спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія) засвідчив, що природоохоронна проблематика розглядається переважно на теоретичному рівні; слабо простежується зв'язок теорії з практикою; недостатньо уваги приділяється формуванню практичних умінь і

навичок у сфері охорони біотичного і ландшафтного різноманіття; набуття досвіду природоохоронної діяльності має ситуативний характер; належним чином не забезпечуються необхідні умови для стимулювання позитивної мотивації до збереження навколишнього природного середовища та реалізації цього завдання в майбутній професійній діяльності. Це дає підстави констатувати, що підготовка майбутніх учителів біології не відповідає сучасним суспільним запитам, сформульованим у вигляді наскрізних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Здоров'я і безпека», «Громадянська відповідальність», та потребує модернізації.

Важливе місце у професійній підготовці майбутніх учителів біології має посідати формування готовності до природоохоронної діяльності. Студіювання результатів дослідницьких пошуків уможливило уточнення сутності *готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності*. Тлумачимо її як *інтегровану динамічну якість особистості, що виявляється у стійкій мотивації та ціннісному ставленні до природоохоронної діяльності на засадах сталого розвитку, у наявності глибоких системних біоекологічних знань, сформованості вмінь і навичок трансформації змісту навчальних предметів у ситуації реальних природоохоронних дій*.

На основі критичного аналізу теоретико-методологічних досліджень уточнено *компоненти готовності* майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності: *мотиваційно-цільовий* (сукупність потреб і цінностей, що визначають зорієнтованість майбутніх учителів біології на природоохоронну діяльність), *когнітивний* (комплекс фахових знань природоохоронного спрямування), *діяльнісно-поведінковий* (комплекс практичних умінь та навичок природоохоронної діяльності) та однойменні *критерії* сформованості досліджуваної якості: *мотиваційно-цільовий* (*показники*: сформованість мотивації до професійного розвитку; зацікавленість у питаннях збереження біорізноманіття, раціонального використання ресурсів, оцінювання антропогенного навантаження на екосистеми, шляхів вирішення природоохоронних проблем; ціннісне ставлення до реалізації природоохоронних ідей у майбутній професійній діяльності); *когнітивний* (*показники*: знання базової термінології, основних екологічних законів, закономірностей, принципів, правил, нормативних документів, що стосуються природоохоронної діяльності; знання організаційних особливостей та методів здійснення природоохоронної роботи; критичність мислення під час вирішення природоохоронних завдань); *діяльнісно-поведінковий* (*показники*: організаційно-професійні вміння та навички, необхідні для ефективного природоохоронної діяльності; творчий підхід до вирішення природоохоронних завдань; участь у заходах, спрямованих на збереження навколишнього природного середовища).

Схарактеризовано три рівні сформованості готовності до природоохоронної діяльності – *достатній, середній, низький*.

У другому розділі – **«Теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки»** – виявлено, теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, забезпечення яких сприятиме підвищенню якості професійної підготовки майбутніх учителів біології; розроблено модель та методіку формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

Експертне оцінювання уможливило визначення найбільш значущих організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності з-поміж низки проаналізованих у фахово близьких наукових працях.

Перша організаційно-педагогічна умова – *посилення мотивації до здійснення природоохоронної діяльності* – орієнтована на стимулювання адекватних природоохоронних мотивів, усвідомлення важливості збереження біотичного й ландшафтного різноманіття, раціонального використання ресурсів для задоволення власних потреб без загрози існуванню майбутніх поколінь, потреби у набутті відповідних умінь і навичок, формування ціннісного, суб'єктно-непрагматичного ставлення до природи. Виконання цієї умови можливе шляхом модернізації навчальної інформації відповідно до сучасних екологічних проблем та ключових компетентностей, окреслених у Концепції «Нова українська школа»; поєднання традиційних та нетрадиційних форм (інтегровані лекції, лекції-візуалізації, тренінги, акції, самостійна робота квазіпрофесійного спрямування) й інноваційних методів навчання (метод кейсів, метод проєктів, розв'язування екологічних задач, метод віртуального щоденника, метод портфоліо, метод групових пазлів, метод моделювання природних процесів) з метою впливу на емоційно-вольову сферу, забезпечення особистісно орієнтованого навчання.

Під час визначення другої організаційно-педагогічної умови – *дидактично обґрунтований відбір матеріалу природоохоронного змісту та посилення контролю за його засвоєнням студентами у процесі вивчення фахових дисциплін* – виходили з того, що основою природоохоронної діяльності є глибокі системні біоекологічні знання, обізнаність у питаннях збереження біорізноманіття та раціонального використання ресурсів, оцінювання рівня антропогенного навантаження на екосистеми, шляхів зниження негативного впливу на довкілля, розуміння природничо-наукової картини світу, вчасне виявлення недоліків у процесі засвоєння знань та їх усунення. Це обумовлює модернізацію змісту навчальних дисциплін, чітке визначення їх мети та завдань з урахуванням новітніх досягнень та ключових ідей концепції сталого розвитку. Реалізацію цієї умови передбачено шляхом оновлення змістового наповнення навчальної дисципліни «Охорона природи», інтегрування матеріалу природоохоронного спрямування до змісту навчальних дисциплін «Екологія людини», «Основи філогенії рослин і тварин», польових практик із загальної екології та ґрунтознавства.

Цільові орієнтири третьої організаційно-педагогічної умови – *впровадження ефективних форм та методів організації навчання* – визначені актуальністю формування природоохоронних знань, умінь і

навичок шляхом оптимізації організаційних форм навчання та впровадження в освітній процес інтерактивних методів, важливістю застосування творчого підходу до професійної підготовки.

Для вдосконалення процесу формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності спроектовано структурно-функціональну модель (рис. 1).

Методологічно-цільовий блок моделі конкретизує мету, завдання, підходи (компетентнісний, системний, діяльнісний, особистісно орієнтований, інтегративний) та принципи: загальнодидактичні й специфічні (фундаменталізації, інтерактивності, квазіпрофесійного моделювання, сезонності та краєзнавчий).

Змістово-процесуальний блок об'єднує компоненти готовності (мотиваційно-цільовий, когнітивний, діяльнісно-поведінковий), зміст освіти, що передбачає внесення елементів природоохоронної діяльності до програм навчальних дисциплін, польових практик та самостійної роботи студентів; конкретизує форми організації освітнього процесу: традиційні та нетрадиційні (інтегровані лекції, лекції-візуалізації, тренінги, акції, самостійна робота квазіпрофесійного спрямування); репрезентує як традиційні, так й інноваційні (кейсів, проектів, розв'язування екологічних задач, віртуального щоденника, портфолію, групових пазлів, моделювання природних процесів) методи.

Результативно-оцінювальний блок містить критерії (мотиваційно-цільовий, когнітивний, діяльнісно-поведінковий), їх показники, рівні (достатній, середній, низький) та передбачуваний результат – підвищення рівнів готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

Забезпечення виявлених організаційно-педагогічних умов у їх єдності дозволить домогтися позитивних зрушень у сформованості готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

На основі розробленої структурно-функціональної моделі схарактеризовано методіку формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності у процесі професійної підготовки, що передбачала модернізацію змісту дисциплін професійної та практичної підготовки («Охорона природи», «Екологія людини», «Основи філогенії рослин і тварин»), польових практик із загальної екології та ґрунтознавства, самостійної роботи природоохоронного спрямування; упровадження інтерактивних форм і методів організації навчання.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності»** – розкрито особливості організації й проведення педагогічного експерименту, проаналізовано й узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

В експерименті взяли участь 210 респондентів, серед яких: 170 студентів (ЕГ – 86 осіб та КГ – 84 особи), 20 викладачів ЗВО та 20 учителів-практиків.

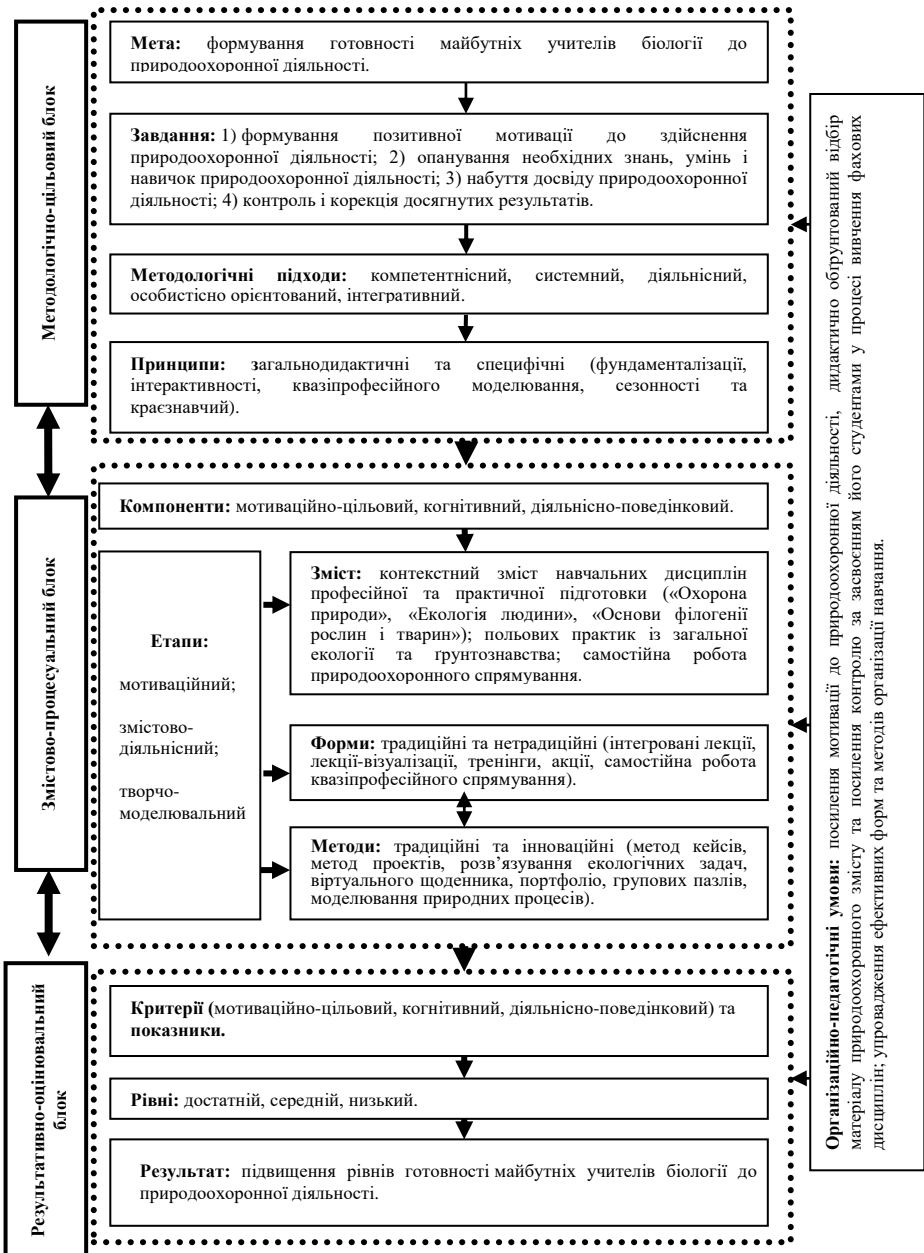

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки

Експериментальною базою дослідження були Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини та Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.

Під час *констатувального етапу* експерименту встановлено, що рівень сформованості готовності до природоохоронної діяльності в обох групах суттєво не відрізняється. На підставі аналізу результатів діагностування зафіксовано переважання низького й середнього рівнів. За показниками мотиваційно-цільового компонента низький рівень зафіксовано в 40 % ЕГ та 35 % КГ; середній – у 51 % ЕГ і 55 % КГ. За показниками когнітивного компонента низький рівень діагностовано в 29 % ЕГ і 24 % КГ; середній рівень – у 59 % ЕГ та 63 % КГ. За показниками діяльнісно-поведінкового компонента низький рівень виявлено у 29 % ЕГ і 27 % КГ; середній – у 56 % ЕГ і 55 % КГ.

Формувальний етап експерименту передбачав поетапне впровадження в експериментальних групах методики формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

Перший етап (мотиваційний) був спрямований на формування особистісно-ціннісного ставлення студентів до природоохоронної діяльності, потреби та зацікавленості в опануванні знань, умінь та навичок для успішної природоохоронної діяльності під час навчальної та позакласної роботи з урнями, спрямованості на досягнення успіху в професійній діяльності. Його реалізація відбувалася в процесі проходження польових практик із загальної екології та ґрунтознавства. Використовували такі форми та методи організації навчання: самостійна науково-дослідна робота (робота в мікрогрупах «Еколабораторія», «Соціальна реклама: вода – це життя», «Зелений листок»), проекти «Мое місто», «Мое дерево», акції «Чистий берег», «Дніпро єдне».

Другий етап (змістово-діяльнісний) передбачав поглиблення та систематизацію знань щодо збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, раціонального використання ресурсів, формування умінь і навичок природоохоронної діяльності. Його реалізовано під час вивчення дисципліни «Охорона природи». Використовувалися такі організаційні форми та методи навчання: лекції, самостійна робота квазіпрофесійного спрямування, метод кейсів (навчальні кейси природоохоронного змісту «Куріння», «Усе у твоїх руках», «Озеро у вогні», «Місцеві проблеми охорони навколишнього природного середовища», «Екологічна конверсія: закордонний досвід», «Мобільний телефон», «Зелений клас»), розв'язування екологічних задач (пошуково-екологічних, дослідницько-екологічних, креативно-екологічних, еколого-корекційних).

Мета *третього етапу (творчо-моделювального)* полягала у формуванні в майбутніх учителів біології досвіду поведінки в типових та нестандартних ситуаціях (максимально наближених до професійних) у

процесі аудиторної, самостійної та позааудиторної роботи. Її реалізація відбувалася під час вивчення навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки «Екологія людини» й «Основи філогенії рослин і тварин». Основними формами та методами освітньої діяльності стали інтегровані лекції, лекції-візуалізації, тренінги, проекти «Зелений тиждень», «П'ять глобальних вимирань у геологічній історії Землі».

Результати діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності на констатувальному та контрольному етапах подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності (за даними вихідного контролю (ВК) та підсумкового контролю (ПК))

Компоненти готовності	Групи	Рівні								
		Достатній			Середній			Низький		
		ВК	ПК	Різниця	ВК	ПК	Різниця	ВК	ПК	Різниця
Мотиваційно-цільовий	ЕГ, %	9	17	+8	51	62	+11	40	21	-19
	К-сть студ.	8	15	+7	44	53	+9	34	18	-16
	КГ, %	10	12	+2	55	56	+1	35	32	-3
	К-сть студ.	9	10	+1	46	47	+1	29	27	-2
Когнітивний	ЕГ, %	12	29	+17	59	57	-2	29	14	-15
	К-сть студ.	10	25	+15	51	49	-2	25	12	-13
	КГ, %	13	15	+2	63	62	-1	24	23	-1
	К-сть студ.	11	13	+2	53	52	-1	20	19	-1
Діяльнісно-поведінковий	ЕГ, %	15	28	+13	56	59	+3	29	13	-16
	К-сть студ.	13	24	+11	48	51	+3	25	11	-14
	КГ, %	18	20	+2	55	57	+2	27	23	-4
	К-сть студ.	15	17	+2	46	48	+2	23	19	-4

Порівняння результатів констатувального та контрольного етапів експерименту засвідчує позитивні зміни: збільшилася кількість студентів експериментальних груп із достатнім рівнем сформованості мотиваційно-цільового (на 8%), когнітивного (на 17%) та діяльнісно-поведінкового (на 13%) компонентів готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. Водночас зменшилася частка респондентів із низьким рівнем її сформованості за кожним компонентом на 19%, 15%, 16% відповідно.

Перевірку достовірності даних здійснено за допомогою критерію згоди Пірсона. Емпіричне значення (χ^2) більше, ніж критичне ($\chi^2_{\text{кріт}} = 5,99$) за рівнем розвитку мотиваційно-цільового ($\chi^2_{\text{емп}} = 6,27$), когнітивного ($\chi^2_{\text{емп}} = 13,83$) та діяльнісно-поведінкового ($\chi^2_{\text{емп}} = 6,43$) компонентів. Це дає підстави для висновку про не випадковість відмінностей середніх значень в експериментальних і контрольних групах, що свідчить про ефективність виявлених організаційно-педагогічних умов та розробленої методики формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне обґрунтування і практичне розв'язання актуального наукового завдання щодо формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності у процесі професійної підготовки. Результати дослідження дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Узагальнення результатів аналізу наукових джерел уможливило констатувати, що людство почало усвідомлювати абсолютну цінність природи, яка полягає не тільки в її корисності, а насамперед у тому, що без неї неможлива цивілізація. З огляду на це науковцями і методистами було започатковано інтеграцію природничих і гуманітарних аспектів екологічних проблем, а тематика охорони природи поступово переросла в проблему екоосвіти і виховання, стала предметом наукових досліджень. У педагогічній науці нагромаджено певний досвід професійної підготовки фахівців до еколого-педагогічної діяльності та природоохоронної роботи, тоді як проблема формування готовності до природоохоронної діяльності не знайшла належного висвітлення. З'ясовано, що природоохоронна робота – це лише вид природоохоронної діяльності, виключно практичні дії людини, тоді як остання передбачає усвідомлену цілеспрямовану діяльність і вміння реалізовувати низку практичних заходів, що вимагає спеціальної підготовки.

Водночас традиційна система професійної підготовки майбутніх учителів біології досить повільно переорієнтовується на модель сталого розвитку, метою якого є досягнення оптимального балансу між трьома складовими розвитку – економічною, соціальною та екологічною. У зв'язку з цим модернізація професійної підготовки фахівців на засадах освіти для сталого розвитку як на теоретико-методичному, так і на організаційному рівнях є однією з пріоритетних проблем вищої освіти.

Аналіз стану досліджуваної проблеми в освітній практиці засвідчив домінування низького та середнього рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. Це підтвердило припущення про необхідність оновлення традиційної системи професійної підготовки майбутніх учителів біології.

2. На підставі вивчення наукових джерел уточнено сутність *готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності*. Її протрактовано як *інтегровану динамічну якість особистості, що виявляється у стійкій мотивації та ціннісному ставленні до природоохоронної діяльності на засадах сталого розвитку, у наявності глибоких системних біоекологічних знань, сформованості вмінь і навичок трансформації змісту навчальних предметів у ситуації реальних природоохоронних дій*.

З'ясовано, що структуру готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності становить єдність взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-цільового, когнітивного та діяльнісно-

поведінкового. З урахуванням означеної структури визначено однойменні компонентам *критерії* сформованості готовності (мотиваційно-цільовий, когнітивний та діяльнісно-поведінковий), що охоплюють *низку показників*, та схарактеризовано *рівні* її сформованості (достатній, середній, низький).

3. Виявлено та теоретично обґрунтовано *організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності*, а саме: посилення мотивації до природоохоронної діяльності; дидактично обґрунтований відбір матеріалу природоохоронного змісту та посилення контролю за засвоєнням його студентами у процесі вивчення фахових дисциплін; упровадження ефективних форм та методів організації навчання.

4. Розроблено *структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності*, яка відображає взаємодію її основних блоків (методично-цільового, змістово-процесуального, результативно-оцінювального). Наголошено, що результативність процесу формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності залежить від дотримання виявлених та обґрунтованих організаційно-педагогічних умов.

На основі розробленої моделі схарактеризовано *методику формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності*, що ґрунтується на організації освітнього процесу із застосуванням комплексу традиційних та інноваційних форм і методів навчання, спрямованих на формування всіх компонентів досліджуваної готовності, та забезпеченні виявлених організаційно-педагогічних умов.

5. Експериментально перевірено ефективність організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки. Аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження засвідчили динаміку якісних і кількісних змін на всіх рівнях сформованості компонентів готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в експериментальних групах. Збільшилася кількість студентів із достатнім рівнем сформованості мотиваційно-цільового (на 8%), когнітивного (на 17%) та діяльнісно-поведінкового (на 13%) компонентів. Зменшилася частка респондентів із низькими показниками сформованості за кожним компонентом на 19%, 15%, 16% відповідно.

Статистична достовірність позитивної динаміки стану сформованості досліджуваної якості після завершення формувального етапу експерименту доведена на основі порівняння критичного та емпіричних значень критерію згоди К. Пірсона (χ^2) для експериментальних і контрольних груп із достовірністю 95%.

Отже, роз'язання завдань дослідження забезпечило досягнення його мети – виявити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування готовності

майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки.

Проведене наукове дослідження не претендує на повноту вирішення зазначеної проблеми. До перспективних напрямів подальших наукових пошуків відносимо: адаптацію розроблених організаційно-педагогічних умов до особливостей освітнього процесу з урахуванням запитів нової української школи, посилення прикладного аспекту підготовки вчителів біології на засадах сталого розвитку, підготовку навчально-методичної літератури нового покоління.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Самілик В. І. Організаційні основи формування готовності майбутніх учителів біології до збереження біорізноманіття. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Глухів, 2014. Вип. 26. С. 86–90.

2. Самілик В. І. Формування готовності майбутніх учителів біології до збереження біорізноманіття на основі інтеграції знань. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2016. № 2. С. 135–140.

3. Самілик В. І., Рябко А. В. Математичне моделювання екосистем у процесі підготовки майбутніх вчителів біології до природоохоронної діяльності. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Глухів, 2016. Вип. 31. С. 15–22.

4. Рудишин С. Д., Коренева І. М., Самілик В. І. Екологічна компетентність як загальна компетентність вчителів природничих дисциплін. *Український педагогічний журнал*. Київ, 2016. № 3. С. 74–83.

5. Самілик В. І. Ретроспективний аналіз змісту посібників із методики природознавства початку ХХ століття. *ScienceRise: Pedagogical Education*. Харків, 2017. № 9 (17). С. 8–14.

6. Самілик В. І. Формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності методом кейсів. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2018. № 4 (159). С. 130–134.

7. Самілик В. І. Роль польової практики у формуванні готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. *Молодий вчений*. № 2 (42). С. 536–539.

8. Rudyshyn S., Samilyk V. Development of knowledge of the taxonomy and phylogeny of living organisms for future biology teachers. *The Advanced Science Journal*. United States, 2015. P. 75–82.

*Наукові праці, які засвідчують апробацію
матеріалів дисертації:*

9. Рудишин С. Д., Самілик В. І. Систематика живих організмів як наука і педагогічна проблема. *Біологія і хімія в рідній школі*. Київ, 2014. № 6. С. 9–14.

10. Рудишин С. Д., Самілик В. І. Методологія біогеохімії як орієнтир у формуванні системного мислення студентів природничих спеціальностей. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*: зб. наук. праць. Ужгород, 2014. Вип. 1 (5). С. 219–224.

11. Самілик В. І. Особливості формування екологічної свідомості в студентів небіологічних спеціальностей під час вивчення курсу «Основи екології». *Актуальні проблеми психологічної науки у вимірах сучасного освітнього простору*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 15–16 травня 2014 р.). Полтава, 2014. С. 109–113.

12. Самілик В. І. Формування готовності до збереження біотичного різноманіття у майбутніх учителів біології. *Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Глухів, 1–3 жовтня 2014 р.). Суми, 2014. С. 231–234.

13. Рудишин С. Д., Самілик В. І. Классификация экосистем как научная и педагогическая проблема. *Любичевские чтения – 2015. Современные проблемы эволюции и экологии*: сб. материалов Междунар. конф. (г. Ульяновск, 6–8 апреля 2015 г.). Ульяновск, 2015. С. 99–104.

14. Самілик В. І. Інтеграція інноваційних технологій та методики навчання екології в школі. *Інтеграція фундаментальних та прикладних досліджень в географічній, екологічній та хімічній освіті*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 12–13 листопада 2015 р.). Умань, 2015. С. 94–97.

15. Самілик В. І. Шляхи формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. *Modern scientific potential: Materials of the XII International scientific and practical conference*. Sheffield, 2016. Vol. 9. P. 16–23.

16. Самілик В. І., Рудишин С. Д. Особливості використання інтернет-технологій у процесі підготовки майбутніх учителів біології. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природничих наук та методик їх викладання*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Глухів, 24–25 березня 2016 р.). Суми, 2016. С. 170–174.

17. Самілик В. І. Збереження біотичного різноманіття як філософсько-педагогічна проблема. *Глухівські наукові читання – 2015. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*: матеріали V Міжнар. інтернет-конф. молодих учених і студ. (м. Глухів, 25–27 листопада 2015 р.). Глухів, 2016. С. 134–137.

18. Самілик В. І., Рудишин С. Д. Розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів біології на основі інтеграції знань в екологічних моделях. *Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи*: зб.

матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 20 травня 2016 р.). Полтава, 2016. С. 21–24.

19. Samilyk V. Intending biology teacher professional features training in the use of social networks. *The 21st Century Challenges in Education and Science*: матеріали IV наук.-педагогічних читань молодих учених, магістрів, студ. іноземними мовами. Суми, 2016. Вип. 3. С. 191–193.

20. Самілик В. І. Шляхи оптимізації підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. *Педагогіка в системі гуманітарного знання*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2016 р.). Херсон, 2016. С. 117–119.

21. Самілик В. І. Формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності засобом кейс-методу у процесі професійної підготовки. *Глухівські наукові читання – 2016. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*: матеріали VI Міжнар. інтернет-конф. молодих учених і студ. (м. Глухів, 27–29 вересня 2016 р.). Глухів, 2016. С. 83–85.

22. Самілик В. І. Науково-дослідна робота студентів як фактор формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. *Актуальные научные исследования в современном мире: XXIII Междунар. научн. конф.*: сб. научных трудов. (м. Переяслав-Хмельницький, 26–27 марта 2017 г.). Переяслав-Хмельницький, 2017. Вып. 3 (23). Ч. 1. С. 67–72.

23. Рудишин С. Д., Самілик В. І. Збереження біорізноманіття: важливість філогенетичних знань для вчителів біології. *Екологічна стратегія: досвід і новації*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 30–31 березня 2017 р.). Умань, 2017. С. 155–159.

24. Рудишин С. Д., Самілик В. І. Формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології з використанням інноваційних методів. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIV Каришинські читання)*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 18–19 травня 2017 р.). Полтава, 2017. С. 247–249.

25. Самілик В. І. Формування мотивації до природоохоронної діяльності в майбутніх учителів біології. *Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи*: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 17 травня 2017 р.). Полтава, 2017. С. 167–170.

26. Самілик В. І. Використання кейс-методу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів біології до реалізації сталого розвитку. *Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Глухів, 4–6 жовтня 2017 р.). Суми, 2017. С. 93–95.

27. Самілик В. І. Форми та методи професійної підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. *Глухівські наукові читання – 2017. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*: матеріали VII Міжнар. інтернет-конф. молодих учених і студ. (м. Глухів, 4–6 грудня 2017 р.). Суми, 2017. Ч. 1. С. 83–86.

28. Самилык В. И. Подготовка будущих учителей биологии к природоохранной деятельности. *Содружество наук. Барановичи – 2018*: материалы XIV Междунар. науч.-практ. конф. молодых исследователей (г. Барановичи, 17 мая 2018 г.). Барановичи, 2018. С. 93–95.

29. Самілик В. І. Метод проектів як засіб розвитку творчої компетентності майбутніх учителів біології. *Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи*: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю до 100-річчя Національної академії наук України (м. Полтава, 17–18 травня 2018 р.). Полтава, 2018. С. 180–182.

30. Самілик В. І. Застосування інтерактивних методів навчання у професійній підготовці майбутніх учителів біології. *Екологічні дослідження у вищих навчальних закладах*: зб. наук. праць / за ред. М. М. Сидорович. Херсон. 2018. С. 309–312.

31. Самілик В. І. Формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології під час педагогічної практики. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXV Каришинські читання)*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 29–30 травня 2018 р.) / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава, 2018. С. 292–293.

32. Самілик В. І. Формування лідерських якостей майбутніх учителів біології у процесі професійної підготовки. *Лідерство – фундаментальний інструмент комунікації: європейський діалог*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Глухів, 14–16 вересня 2018 р.). Суми, 2018. С. 72–75.

33. Самілик В. І. Роль освітніх онлайн-курсів у професійній підготовці майбутніх учителів біології (на прикладі платформи PROMETHEUS). *Глухівські наукові читання – 2018. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*: матеріали VIII Міжнар. інтернет-конф. молодих учених і студ., 4–6 грудня 2018 р. / відп. за випуск О.О. Вишник. Глухів, 2018. С. 291–293.

34. Самілик В. І. Роль емоційного компонента в процесі професійної підготовки майбутніх учителів біології. *Психологічні координати розвитку особистості: реалії та перспективи*: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. до 105-річчя Полтавського нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка і 100-річчя фіз.-мат. ф-ту (м. Полтава, 22 травня 2019 р.). Полтава, 2019. С. 161–163.

*Наукові праці, які додатково відображають
результати дослідження:*

35. Самілик В. І. Щоденник польових досліджень з ґрунтознавства: навчально-методичний посібник. Суми, 2017. 32 с.

АНОТАЦІЇ

Самілик В. І. Формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності в процесі професійної підготовки. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. – Глухів, 2019.

У дисертації теоретично обґрунтовано й практично розв'язано актуальне наукове завдання щодо формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. Проаналізовано стан розробленості проблеми в освітній теорії та практиці та аргументовано роль освіти для сприяння сталому розвитку та розширення можливостей у вирішенні питань захисту довкілля. Уточнено сутність та структуру готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності, визначено критерії, показники, рівні та засоби діагностування її сформованості. Виявлено та теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної діяльності, забезпечення яких впливає на результат професійної підготовки майбутніх учителів біології. Розроблено структурно-функціональну модель та методику формування готовності майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності. Організовано та проведено експеримент, що підтвердив ефективність виявлених організаційно-педагогічних умов.

Ключові слова: майбутні вчителі біології, професійна підготовка, заклади вищої освіти, готовність до природоохоронної діяльності, компоненти готовності до природоохоронної діяльності, критерії сформованості готовності до природоохоронної діяльності, організаційно-педагогічні умови, модель підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної діяльності, методика формування готовності до природоохоронної діяльності.

Самилык В. И. Формирование готовности будущих учителей биологии к природоохранной деятельности в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Глуховский национальный педагогический университет имени Александра Довженко. – Глухов, 2019.

В диссертационном исследовании теоретически обоснована и практически решена актуальная научная задача по формированию готовности будущих учителей биологии к природоохранной деятельности.

В работе проведен анализ законодательных, нормативных образовательных документов, результатов собственного практического опыта, который показал, что образование имеет решающее значение для содействия устойчивому развитию и расширению возможностей в решении вопросов защиты окружающей среды. Обоснована недостаточность исследований, посвященных содержанию, формам, методам и организационно-педагогическим условиям обеспечения эффективности формирования готовности будущих учителей к природоохранной деятельности.

В ходе научного поиска представлено авторское толкование понятия «готовность будущих учителей биологии к природоохранной деятельности». Определяем его как интегрированное динамическое качество личности, которое проявляется в устойчивой мотивации к природоохранной деятельности на принципах устойчивого развития, в наличии глубоких системных биоэкологических знаний, сформированности умений и навыков трансформации содержания учебных предметов в ситуации реальных природоохранных действий.

Обосновано, что формирование готовности будущих учителей биологии к природоохранной деятельности в процессе профессиональной подготовки базируется на интегративной системе, включающей мотивационно-целевой (совокупность потребностей и ценностей, определяющих направленность будущих учителей биологии на природоохранную деятельность), когнитивный (комплекс профессиональных знаний природоохранного содержания), деятельностно-поведенческий (комплекс практических умений и навыков природоохранной деятельности) компоненты и одноименные критерии сформированности исследуемого качества: мотивационно-целевой (показатели: сформированность мотивации к профессиональному развитию; заинтересованность в вопросах сохранения биоразнообразия, рационального использования ресурсов, оценки антропогенной нагрузки на экосистемы, путей решения природоохранных проблем; ценностное отношение к реализации природоохранных идей в будущей профессиональной деятельности); когнитивный (показатели: знание базовой терминологии, основных экологических законов, закономерностей, принципов, правил, нормативных документов, касающихся природоохранной деятельности, знание организационных особенностей и методов осуществления природоохранной деятельности; критичность мышления при решении природоохранных задач); деятельностно-поведенческий (показатели: организационно-профессиональные умения и навыки, необходимые для осуществления эффективной природоохранной деятельности; творческий подход к решению природоохранных задач, участие в мероприятиях, направленных на сохранение окружающей природной среды).

Охарактеризованы три уровня сформированности готовности к природоохранной деятельности: достаточный, средний, низкий.

Теоретически обоснована и экспериментально проверена эффективность организационно-педагогических условий формирования готовности к природоохранной деятельности: усиление мотивации к природоохранной деятельности; дидактически обоснованный отбор материала природоохранного содержания и усиление контроля за усвоением его студентами в процессе изучения специальных дисциплин; внедрение эффективных форм и методов организации обучения.

Разработана структурно-функциональная модель формирования готовности будущих учителей биологии к природоохранной деятельности, представленная методологически-целевым, содержательно-процессуальным и результативно-оценочным блоками. Методологически-целевой блок конкретизирует цели, задачи, подходы (компетентностный, системный, деятельностный, личностно ориентированный, интегративный) и принципы: общедидактические (научности, междисциплинарной интеграции, гуманизации, систематичности и последовательности, связи обучения с жизнью), специфические (фундаментализации, интерактивности, квазипрофессионального моделирования, сезонности и краеведческий принцип). Содержательно-процессуальный блок охватывает компоненты готовности (мотивационно-целевой, когнитивный, деятельностно-поведенческий), отражает организационно-педагогические условия, конкретизирует содержание, эффективные формы и методы организации образовательного процесса, этапы формирования готовности к природоохранной деятельности. Результативно-оценочный блок содержит критерии (мотивационно-целевой, когнитивный, деятельностно-поведенческий), уровни (достаточный, средний, низкий) и результат – повышение уровней готовности будущих учителей биологии к природоохранной деятельности.

Организован и проведен эксперимент, подтвердивший действенность выявленных организационно-педагогических условий. Объективность существенных изменений подтверждена статистическим анализом.

Ключевые слова: будущие учителя биологии, профессиональная подготовка, высшие учебные заведения, готовность к природоохранной деятельности, компоненты готовности к природоохранной деятельности, критерии сформированности готовности к природоохранной деятельности, организационно-педагогические условия, модель подготовки будущих учителей биологии к природоохранной деятельности, методика формирования готовности к природоохранной деятельности.

Samilyk V.I. Forming the future biology teachers' readiness to nature preserving activities in the process of professional training. Manuscript.

Thesis for Pedagogical Sciences Candidate Degree in Speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national pedagogical university, Hlukhiv, 2019.

The thesis theoretically substantiates and practically solves the actual scientific task of forming the future biology teachers' readiness for nature preserving activities. The state of development of the problem in educational theory and practice is analyzed and the role of education for promoting sustainable development and empowerment in environmental protection is argued. The essence and structure of future biology teachers' readiness for nature preserving activity are specified, criteria, indicators, levels and means of diagnosing it are defined. The organizational and pedagogical conditions for forming the future biology teachers' readiness for nature preserving activities were identified and theoretically substantiated. The structural-functional model and methodics of forming the future biology teachers' readiness for nature preserving activities has been developed. The experiment was organized and conducted to confirm the effectiveness of the identified organizational and pedagogical conditions.

Keywords: future biology teachers, professional training, institutions of higher education, readiness to nature preserving activities, components of readiness to nature preserving activities, criteria of readiness to nature preserving activities, organizational and pedagogical conditions, model of forming the future biology teachers readiness to nature preserving activities.

Підп. до друку 15.11.2019
Формат 60x84/16. Умов. друк. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. №3273
Облік.-вид. арк. 1,09. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Видавництво Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка.
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Києво-Московська, 24,
тел/факс (05444) 2-33-06.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи СМв №046 від 16 червня 2014 року

Видруковано у Глухівському національному педагогічному
університеті імені Олександра Довженка.
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Києво-Московська, 24